

16. Young K.S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, And Treatment / K.S. Young. – [Cited 2010, 8 Dec.] [Electronic resource]. – Available from: [//www.netaddiction.com/articles/symptoms.htm](http://www.netaddiction.com/articles/symptoms.htm)

17. Young K.S. What Makes the Internet Addictive: Potential Explanations for Pathological Internet Use / K. S. Young. – [Cited 2010, 8 Dec.]. [Electronic resource]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/habitforming.htm>

18. Young K.S. The Relationship Between Depression and Internet Addiction / K.S.Young, R. C. Rodgers. – [Cited 2010, 8 Dec.] [Electronic resource]. – Available from: <http://www.netaddiction.com/articles/cyberpsychology.htm>

Туецкая Х.И. Психологические факторы Интернет-зависимости

Проанализированы подходы к феномену Интернет-зависимости. Выделены критерии этой аддикции. На основании анализа современных исследований сформулирована трехкомпонентная модель факторов Интернет-зависимости.

Ключевые слова: Интернет-зависимость, патологическое использование компьютера, виртуальная среда, дисфункциональные установки относительно Интернета.

Turetska H.I. Psychological factors of Internet-addiction

The approaches to the phenomenon of Internet-addiction are analyzed. The criteria of this addiction are defined. Three-termed model of factors of Internet-addiction is formulated on the base of the analysis of current researches.

Key words: Internet-addiction, pathological computer use, virtual environment, dysfunctional attitudes to Internet..

УДК 159.923.5

О.Л. Христюк

ПРОБЛЕМА АЛКОГОЛЬНОЇ АДИКЦІЇ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Подано результати теоретичного аналізу досліджень українськими психологами змісту та виявів алкогольної адикції. Визначено виокремлені вітчизняними науковцями психологічні чинники узалежненої від алкоголю поведінки та методи її профілактики.

Ключові слова: девіантна поведінка, адикція, адиктивна поведінка, алкогольна адикція, узалежнена поведінка, схильність до вживання алкоголю.

Постановка проблеми. Соціально-психологічні, медичні, економічні наслідки адиктивної поведінки особистості, що закономірно призводять до незворотніх змін психіки та деградації особистості, перетворилися на гостру проблему сучасного суспільства. З кожним ро-

ком в Україні відбувається омолодження адикції, зокрема алкогольної, і поширення цього явища в дитячо-підлітковому середовищі. Цьому сприяють і реклама в засобах масової інформації, і достатньо терпиме ставлення суспільства до негативних форм поведінки особистості.

Аналіз досліджень алкогольної адикції у вітчизняній психології визначається необхідністю створення на сучасному етапі нових методів профілактики та корекції цього виду залежностей, які б були актуальними саме для українського суспільства.

Стан дослідження. Наукові роботи, спрямовані на вивчення девіантної поведінки особистості, здійснені Ц.П. Короленко, В.Д. Менделевичем, Н.М. Панасенко, Н.Ю. Максимовою, О.В. Двіжоною, Б.А. Лєко, І.П. Лисенко, О.Т. Чередниченко [5; 11; 10; 12; 3; 7; 8; 16]. Вивчаючи проблему адикції як вид девіантної поведінки особистості, ознайомлюємося з працями, присвяченими різним аспектам цього соціально-психологічного явища. Зокрема, зміст і чинники адиктивної поведінки розглядають Н.В. Дмитрієва, Ц.П. Короленко, Н.С. Курек, І.П. Лисенко, Н.Ю. Максимова, В.Д. Менделевич та інші [5; 6; 8; 9; 11]. Б.А. Лєко, Б.М. Ткач, І.П. Лисенко, Н.М. Панасенко, О.В. Савчук, О.М. Чередниченко, Н.М. Апетик, О.В. Двіжона з'ясували прояви та види адикцій [7; 15; 8; 12; 13; 16; 1; 3]. Алкогольну залежність як вид адиктивної поведінки досліджували Н.Ю. Максимова, Н.Є. Завацька, Н.П. Бурмака та інші [10; 4; 2]. Окремі шляхи та способи попередження uzалежненої поведінки представлені у роботах Б.М. Гузікова, Е.Г. Ейдемільера, І.А. Агєєвої та інших науковців [14]. Однак немає досліджень, які б указували на внесок саме сучасних вітчизняних психологів у розробку проблеми алкогольної адикції.

Тому **метою** статті є теоретичний аналіз досліджень українських психологів проблеми алкогольної адикції.

Виклад основних положень. Розгляд поняття «алкогольна адикція» вимагає уточнення цього терміна та його взаємозв'язку з іншими, близькими йому за значенням, такими як «девіантна поведінка», «адиктивна поведінка», «адикція».

Девіантна поведінка – це дії людини, які порушують встановлені в суспільстві моральні, правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування. До девіантної поведінки відносять такі її види, як адиктивна, аморальна та деліквентна.

Адиктивна поведінка – це вид девіантної поведінки, який проявляється у прагненні втекти від дійсності, внаслідок свідомої зміни свого психічного стану через вживання хімічних речовин або фіксації на певних об'єктах. Адикція – це стан свідомості людини, що характеризується залежністю від певної діяльності, нездатність самостійно її припинити.

Розрізняють хімічні та нехімічні адикції. Хімічні адикції охоплюють алкогольне, наркотичне та токсичне uzалежнення. Нехімічні – ігрову залежність, інтернет-залежність, харчову залежність, трудоволізм та інші види адикції. Алкогольна адикція – це фіксація на алкогольній речовині з подальшим формуванням залежності від неї.

Як зазначає Н.Ю. Максимова, схильність до алкоголю найчастіше виникає на фоні відхилень у психічному розвитку дитини (психопатії, акцентуації характеру, мінімальна дисфункція мозку) або в разі наявності негативної соціальної ситуації розвитку, помилок батьків у вихованні дітей, особливо небезпечним є наявність алкогольного оточення, а також спадкових передумов алкоголізму [9]. Отже, особистісна схильність до адиктивної поведінки формується поступово, в процесі онтогенезу.

Дослідниця констатує, що наявність у деяких людей глибинних біологічних передумов до формування психічної та фізичної залежності від алкоголю зумовлює неприпустимість навіть одноразового вживання алкогольних напоїв людьми, які не досягли фізичної, психічної та соціальної зрілості. Систематичне вживання психотропних речовин неповнолітніми слід розглядати як психолого-педагогічну, а не наркотичну проблему [9].

Схильність до алкоголю, на думку Н.Ю. Максимової, є своєрідним функціональним новоутворенням особистості, що, поступово формуючись, може значний час бути у прихованому стані, але за певних умов проявляється.

Своєчасна психологічна корекція дає змогу уникнути формування психологічної готовності до вживання психотропних речовин. Н.Ю. Максимова зазначає, що за відсутності такої корекції подальший розвиток особистості підлітка викривлюється і його поведінка набуває дедалі більшої схожості з поведінковими проявами неповнолітніх «групи ризику». Це дає підстави порушувати питання про необхідність діагностики особистісної схильності до адиктивної поведінки. Комплексна діагностика такої схильності найперше охоплює визначення наявності в підлітка біологічної схильності до алкоголізму, діагностику психопатій або акцентуацій характеру, мінімальних мозкових дисфункцій, аналізу умов сімейного виховання та соціальної ситуації розвитку в цілому [9, с. 162].

Отже, те, що сформованість чи несформованість адиктивної поведінки відбувається за умови наявності у людини подібних особистісних рис та за однакових соціальних умов, а інколи навіть за ідентичного генотипу, свідчить про складну взаємодію біологічних, соціальних та психологічних чинників на певному етапі онтогенезу, що утворюють визначальний, прихований, пусковий чинник адиктивної поведінки молоді особистості.

Б.А. Леко вивчав особливості формування алкогольної установки залежно від індивідуально-типологічних властивостей особистості. Він вважав, що алкоголь як найдоступніший наркотик усуває нервову напругу і приносить смакове задоволення, проте його надмірне вживання призводить до незворотних негативних наслідків. Б.А. Леко визначив поняття алкогольної та антиалкогольної установок, діагностував статичні і динамічні прояви темпераменту студентів, що може стати основою формування їх антиалкогольної стійкості, передбачення та попередження алкогольної залежності, в результаті – вплив алкоголю індивідуалізується залежно від генетичних, психологічних і фізіологічних особливостей організму [7].

Б.А. Леко, вивчаючи поняття алкогольної установки, встановив, що вона має таку структуру:

- 1) знання про алкоголь та його дію;
- 2) позитивна їх оцінка через очікування ейфорії шляхом звільнення від тривожності;
- 3) послідовний вибір алкоголю як засобу вирішення проблем, характеризується певними властивостями особистості, залежно від її темпераменту. Вплив алкоголю індивідуалізується залежно від генетичних, психологічних і фізіологічних особливостей організму [7].

Як зазначає Б.А. Леко, «необхідно на противагу установці очікування позитивної дії алкоголю формувати свідому антиалкогольну установку, що вимагає вивчення та врахування взаємозв'язку між індивідуально-типологічними властивостями особистості та вживанням нею алкоголю» [7, с. 13].

Вважаємо, що такі висновки важливі і потребують практичної нагальної реалізації.

І.П. Лисенко досліджував динаміку і корекцію патопсихологічних симптомокомплексів алкогольної залежності в різних стадіях і психопатологічних станах. Він уперше із урахуванням стадій і психопатологічних станів алкоголізму визначив структуру та динаміку патопсихологічних симптомокомплексів, які виникають унаслідок формування залежності від алкоголю та довів, що вихід зі стану залежності – це особистісне зростання хворого [8].

О.Т. Чередниченко, вивчаючи особливості мотиваційної сфери адиктивних осіб, зазначив, що залежність людини від психотропних речовин зумовлюється комплексом соціальних, культурологічних і біологічних чинників, вплив яких опосередковується суб'єктивною активністю особистості. Успішна корекція поведінки узалежнених можлива за умови, коли вони, як об'єкт виховного впливу, є відкритою системою для зовнішніх позитивних дій, підставою ж такої відкритості виступає потреба особистості у відповідних змінах своєї сутності, пе-

реживання власної недосконалості та бажання позбутися її, намагання стати суб'єктом діяльності і водночас нездатність здійснити це без відповідного зовнішнього поштовху [16].

Б.М. Ткач, вивчаючи соціальні ситуації розвитку молоді, довів, що передумовами вживання психоактивних речовин є неповна сім'я, вживання психоактивних речовин членами сім'ї, сімейні конфлікти та недостатність близьких взаємин між батьками та дітьми, негативний стиль сімейного виховання, погана успішність у навчанні [15]. Вчений зазначив, що «для молоді, яка епізодично вживає алкоголь, властиві такі характеристики, як надмірна орієнтація на вплив середовища, неконформні тенденції у міжособистісних взаєминах, тенденція до поглиблення домінування, агресивності і незалежних рис поведінки з частковим усвідомленням своїх неконформних тенденцій, яскраво виражені акцентуації характеру, домінування деструктивної агресії над конструктивною, послаблення контролю своєї поведінки, низький рівень емпатії та схвалення агресивної поведінки загалом, домінування екстернального локусу контролю» [15, с. 77].

Важливим, на нашу думку, є те, що Б.М. Ткач здійснив не лише теоретичне узагальнення, але і нове системне розв'язання проблеми психопрофілактики адиктивної поведінки молоді, яке полягає в поєднанні результатів психодіагностики, нейропсихологічної діагностики та аналізу соціальної ситуації розвитку молоді.

Н.П. Бурмака, досліджуючи психологічні чинники формування алкогольної адиктивної поведінки у підлітків та юнаків, з'ясувала, що готовність до формування такої поведінки модулюється статтю та віком, залежно від яких вона й приймає різні форми. Дівчатка підліткового віку мають готовність до таких форм, коли в сім'ї один із батьків зловживає алкоголем, коли адикція пов'язана із сімейними традиціями, за конформною адикції, коли адикція пов'язана з тим, що алкоголь має суб'єктивний сенс святкування. Хлопчики підліткового віку виявляють готовність до формування адикції, зумовленої педагогічною занедбаністю, адикції відносин і конформності, а в юнацькому віці – ще й адикції подолання стресу [2].

Н.П. Бурмака робить висновок, що міжособистісні відносини підлітків із алкогольною адиктивною поведінкою у дошкільному дитинстві характеризуються ізольованістю, пасивністю, ворожістю і залежністю. Причому, для дівчаток більше характерна пасивність і залежність, а для хлопчиків – ізольованість і ворожість. Дослідниця наголошує, що профілактичні програми повинні бути спрямовані на більш ранній підлітковий вік, коли ще виражені внутрішні ресурси стимулювання розвитку алкогольної адиктивної поведінки [2].

Н.С. Завацька досліджує особистісні властивості підлітків із узалежненою поведінкою і у своїх працях пропонує програму її психологічної корекції, а також наголошує на необхідності особистісного підходу до вивчення узалежненої поведінки підлітків [4]. Учена здійснила порівняльний аналіз особистісних властивостей підлітків відповідно до різновиду наркотичної речовини, яку вони вживають, і виявила, що у більшості підлітків, які вживають алкоголь, простежується ініціативність, гіперактивність, поверхневність і нестійкість інтересів, легкість прийняття рішень, відсутність розбірливості у контактах, некритичне ставлення до своїх помилок і недоліків. Н.С. Завацька також виявила різні види агресії підлітків і довела, що на стадії психічного узалежнення від психоактивних речовин виникає нівелювання особистісних властивостей, за якого на перший план виступають згрубіння, брутальність, цинізм. Психологічна корекція будуватиметься на принципах урахування властивостей особистісної диференціації підлітків залежно від різновиду вживаної психоактивної речовини [4]. Вважаємо, що розроблений дослідницею комплекс вправ, специфічних для особистісної диференціації підлітків з узалежненою поведінкою, сприяє підвищенню соціальної адаптації підлітків, формуванню відповідальності, навичок самоконтролю, значному зниженню агресивності.

Праця О.В. Двіжони присвячена вивченню психологічних умов і чинників, що зумовлюють девіантну поведінку підлітків, визначенню шляхів її подолання. У роботі досліджуються особистісні властивості підлітків із узалежненою поведінкою і викладається програма її психологічної корекції. Наголошується на необхідності особистісного підходу до вивчення узалежненої поведінки підлітків [3].

Н.П. Апетик досліджувала поняття моральної саморегуляції як умови попередження девіантної поведінки підлітків. Проведений нею теоретичний аналіз проблеми дозволив виділити і психологічно інтерпретувати поняття «девіантна поведінка», специфіку її прояву в підлітковому середовищі та фактори, що її зумовлюють. Подальшого теоретичного розвитку набула проблема становлення моральної саморегуляції поведінки підлітків як умови запобігання здійснення ними аморальних дій та вчинків [1].

Досліджуючи цю проблематику, Н.П. Апетик констатувала, що алкоголізація є однією із найпоширеніших форм девіантної поведінки серед підлітків, що зумовлюються поєднанням біологічних і соціальних факторів, прояв яких спостерігається на трьох основних рівнях: суспільства – малих (неформальних) груп – індивідуальному (несформованість особистості, окремих її компонентів). Однією з вирішальних детермінант відхилень поведінки підлітків є порушення у формуванні їхньої моральної саморегуляції [1].

Актуальним завданням психолого-педагогічної науки Н.П. Апетик убачає теоретичну розробку та практичне впровадження ефективної системи морального виховання підростаючого покоління, виявлення умов і чинників, які забезпечували б оптимальний процес морального розвитку особистості підлітка. Особливості суспільства на цьому етапі його розвитку, специфіка підростаючого покоління зумовлюють необхідність нового підходу до проблеми методів і прийомів морального формування, ставлення до підлітків як до об'єктів та суб'єктів виховного процесу [1].

Програма тренінгових занять, які запропоновані Н.П. Апетик, – ефективна та доцільна форма роботи з дітьми підліткового віку з метою формування їхньої моральної саморегуляції поведінки, становлення їх як моральних особистостей. Отримані дослідницею експериментальні дані переконують у необхідності використання апробованої програми тренінгових занять зі становлення моральної саморегуляції поведінки підлітків психологами, вчителями, вихователями загальноосвітньої школи та позашкільних установ, працівниками соціальних служб у справах сім'ї та молоді, що сприятиме підвищенню рівня моральності підростаючого покоління, а також попереджатиме здійснення ними девіантної поведінки, а, отже, і адиктивної. Гадаємо, що ця дослідження становить спробу глибшого підходу до вивчення проблеми алкогольної адикції особистості та пошуку можливих шляхів її попередження.

Висновки. Проаналізувавши праці українських дослідників у галузі проблеми алкогольної адикції, можна стверджувати, що достатньо глибоко на теоретичному та експериментальному рівнях вивчені передумови виникнення та чинники формування цього виду девіантної поведінки. Представлено структуру алкогольної адикції, розроблені і апробовані методи психокорекції та психопрофілактики алкогольного uzалежнення. Вважаємо, що такий матеріал у подальшому може слугувати основою формування нових методів профілактики та корекції uzалежненої поведінки наших співгромадян.

Проте, на нашу думку, недостатньо вивчені гендерні аспекти цього негативного явища та їхній взаємозв'язок із такими параметрами, як вік і соціальний статус, що й розглядаємо як *перспективу* нашої роботи.

1. Апетик Н.П. Моральна саморегуляція як умова попередження девіантної поведінки підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.П. Апетик. – К., 2001. – 20 с.

2. Бурмака Н.П. Психологічні чинники формування алкогольної адиктивної поведінки у підлітків та юнаків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.04 «Медицина психологія» / Н.П. Бурмака. – К., 2002. – 18 с.

3. Двіжона О.В. Психологічні детермінанти асоціальної поведінки підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «психологія» / О.В. Двіжона. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

4. Завацька Н.Є. Психологічні особливості корекційної роботи з підлітками, що зловживають психоактивні речовини / Н.Є. Завацька // Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2001. – Т. 3. – Ч. 5. – С. 117–124.
5. Короленко Ц.П. Социодинамическая психиатрия / Ц.П. Короленко, Н.С. Дмитриева. – М.: Академический проект, 2000. – 460 с.
6. Курек Н.С. Нарушения психической активности и злоупотребление психоактивными веществами в подростковом возрасте / Н.С. Курек. – СПб.: Алетейя, 2001. – 217 с.
7. Леоко Б.А. Психологічні особливості формування алкогольної установки в залежності від індивідуально-типологічних властивостей особистості: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.01 / Леоко Богдан Аркадійович. – К., 1997. – 225 с.
8. Лисенко І.П. Динаміка і корекція патопсихологічних симптомокомплексів у осіб, залежних від алкоголю та наркотиків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.04 «Медична психологія» / І.П. Лисенко. – К., 2003. – 44 с.
9. Максимова Н.Ю. Безпека життєдіяльності: соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії: навч. посібник / Н.Ю. Максимова. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.
10. Максимова Н.Ю. Психологічні фактори узалежнення неповнолітніх від алкоголю і наркотиків та засоби його попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психолог. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н.Ю. Максимова. – К., 1998. – 34 с.
11. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология: практическое руководство / В.Д. Менделевич. – М.: МЕДпресс, 1998. – 592 с.
12. Панасенко Н.М. Проблеми соціалізації підлітків із девіантною поведінкою в умовах суспільних трансформацій / Н.М. Панасенко // Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України; за ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2006. – Вип. 29. – С. 218–224.
13. Савчук О.В. Соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / О.В. Савчук. – К., 2006. – 20 с.
14. Соловов А.В. Наркоманії: причини, види, наслідки, профілактика / А.В. Соловов. – Казань: Хэтер, 1999. – 128 с.
15. Ткач Б.М. Індивідуально-психологічні та нейропсихологічні особливості молоді з адиктивною поведінкою: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.04 / Богдан Миколайович Ткач. – К., 2006 – 211 с.
16. Чердиченко О.Т. Особливості мотиваційної сфери наркоманів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія» / О.Т. Чердиченко. – К., 1995. – 19 с.
17. Христюк О.Л. Проблема алкогольної адикції учнів молодшого шкільного та раннього підліткового віку: теоретичний та практичний аспекти / О.Л. Христюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць. Вип. 2. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С.151–164.

Христук Е.Л. Проблема алкогольной аддикции в современной отечественной психологии

Представлено результати теоретического анализа исследований украинскими психологами содержания и проявлений алкогольной аддикции. Особое внимание уделено методам профилактики и коррекции зависимости от алкоголя.

Ключевые слова: *девиантное поведение, аддикция, аддиктивное поведение, алкогольная аддикция.*

Hyrstuk O.L. The problem of alcohol addiction in modern Ukrainian psychology

The results of the theoretical analysis of Ukrainian psychologists researches concerning the content and displays of alcoholic addiction are presented in the article. A great attention is paid to the psychological factors of addictive behavior and measures for the prevention of dependence on alcohol.

Key words: *deviant behavior, addiction, addictive behavior, alcohol addiction, dependent behavior, dependence on alcohol.*

УДК 159.942.5

Г.Є. Ях

**ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСІБ ХВОРИХ
НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ**

Проаналізовано результати та особливості дослідження психологічного благополуччя осіб із соматичним захворюванням. Описано рівень психологічного благополуччя та особливості реагування на соматичне захворювання осіб хворих на цукровий діабет. Виявлено взаємозв'язок психологічного благополуччя з реагуванням на соматичне захворювання осіб хворих на цукровий діабет.

Ключові слова: *психологічне благополуччя, якість життя, задоволеність життям, цукровий діабет, психологічна реакція на соматичне захворювання.*

Постановка проблеми. Зазвичай про життя людини можна розповісти без будь-яких медичних подробиць (в кращому випадку вони можуть здатися зайвими, в гіршому – недоладними і образливими). Ми вважаємо себе вільними особистостями і навіть тоді, коли йдеться про те, що обмежує нашу свободу, ми посилаємось швидше на складну систему культурних і етичних засад, аніж на мінливість нейронних функцій і нервової системи. Так відбувається в нормальних життєвих обставинах, однак інколи людське життя може порушува-